

Franjo Frančič*Mecen***I. MESTO**

Seveda, po desetih letih od naselitve v malem obmorskem mestu se ni spremenilo kaj veliko. Res je, da so podobo starega mesta beneških korenin restavratorji dobro znakazili, za svoje početje so dobili visoka državna priznanja. Res je tudi, da so oblast še vedno trdno v rokah držali novodobni komunisti in ti svoje slabe preobleke niso niti skrivali. Res je bilo tudi, da je mesto osem mesecev na leto umiralo in je ob turistični sezoni eksplodiralo zaradi hord poblaznelih turistov. Res je, da je bila tretjina hiš vikendov premožnih buržujev iz prestolnice, tretjina počitniških domov, v vlažnih luknjah pa so prebivali socialci, reveži in komunalci. Res je mesto izgubilo dušo že pred desetletji, ko so nagnali avtohtone prebivalce v imenu neke ideje, in res je, da ti reveži, ki so se naselili, niso bili prav nič krivi, kdo se bori za svoj prostor pod soncem. Prav tako je res, da so petičneži in tisti, ki so znali obračati denar, zgradili svoje vile na bližnjem hribu ali pa so se naselili v betonskih jazbinah luksuznih stanovanj.

Vse to je bilo res, a to se njega ni nikoli resnično dotikalo. Prav vseeno mu je bilo, če je bila to izrazito porabniška, malomeščanska družba, ki ni imela svojih korenin niti v katolištvu, vseeno mu je bilo, če so ure, dneve, leta blazneli pred televizijskimi zasloni in gledali ves ta gnoj poneumljajočih nadaljevanj na zasebnih televizijah sosednje države. Da, vseeno mu je bilo, da so prezrli, kako razstavlja svoje knjige in druge poskuse, vseeno mu je bilo, da si v teh letih ni pridobil niti enega pravega prijatelja. Nasprotno, bilo je, kot da je sam kriv, prijateljstvo pač ni enosmerna cesta in pri štiridesetih letih življenja bi to pač moral vedeti.

Bil je prišlek in njegova naselitev ni motila nikogar. Prvo leto, ko so ga odpustili iz zavoda za krpanje duš, se je dobesedno skrival. Ni šlo drugače, vedel je, če zaplava s tokom, če se odpre, bo po njem.

Zaprl se je v svojo malo podnajemniško mansardo in pisal svojo prvo zbirko zgodb. Zdaj ni imel nobenega izgovora več, deset let je divjal po prestolnici z zmečkanimi papirji po žepih in za šanki kričal: Banda, kaj mi morete, to so moje knjige!

Samo, včeraj je spet iz dna svoje duše zasovražil to malo mesto, polno hinavščine, intrig in zavisti. Da, hinavščina in neumnost sta neskončni, brezmejni.

Težkega srca se je udeležil pogreba kolegice – prijatelj je ni imel, kot smo rekli – tega obreda, ki ga je spravil do roba telesnega in duševnega zloma. Dež je počasi pršel, ko so se pogrebci nabirali v skupine. Za pokojnico je vedel, da je veliko pila, da je sovražila svojo družino z vso silovitostjo, tako da ni hotela nositi niti rodbinskega priimka, tako da jih v bolnici ni pustila na obisk. Vse to je dobro vedel, ker mu je pijana neštetokrat ponovila. Zdaj pa so stali tam, vsi objokani in lažnih mask, še celo fotografija je bila izpred desetih let, začela se je tista igra popravka spominov, tisto večno neodkrito varovanje črede. Naša draga, naša ljuba, naša nepozabna, je pisalo v osmrtnicah, v resničnosti pa so jo ožigosali, izrinili, popljuvali in ji na vse mogoče načine grenili življenje. Samo zato, ker ni izpolnila pričakovanja črede, ker ni dosegla norme. In so jokali tam, govornik pijanskega nosu se je useknil, glas mu je drgetal, da so jo imeli tako zelo radi, da jo bodo tako zelo pogrešali, je govoril ta glas. Pogrebni uslužbenci, vsega vajeni, so samo čakali, da se ceremonija čimprej konča, da zakopljejo malo luknjo z žaro in si natočijo zasluženega vina. Kajti, pogrebništvo, to je pač najbolj jeben posel. In žara, ta ga je podrla, bila je črna, brez leska, prav taka, kot jo je pred dvaindvajsetimi leti skupaj s stricem nosil v rokah. Na njegovi je pisalo, da je mama, na stričevi, da je oče. Se pravi, pepel od njiju. Nikakor se ni mogel vživeti, ni mogel dojeti, da zdaj v rokah nosi svoja starša. Topa bolečina v želodcu, nič solz, samo koraki. Pleh, ki je zacvetel v prometni nesreči, je onemogočil, da bi jo pokopali v kosu, kot se je imel navado izraziti.

In zdaj, enaka žara, enaka bolečina v želodcu.

Nič niso pomagali popravki spomina, vrnilo se je, s težavo je zdržal do konca in se vrnil izmučen, uničen v svojo mansardo.

Smrt mu je pomenila strah in bolečino, smrt je bila zanj telesna bolečina, ki ga je položila v posteljo. Kaj ostane, samo to, tista žara? Kaj pa misel? Kdo me ubija? Kdaj se sam naselim v tisti žari? In nikogar ne bo, ki

bi z navadno bolečino v trebuhu hodil za njegovo žaro. Kolikokrat samo je podoživljal lastni pogreb, kolikokrat se je zalotil, da preverja, ali nima morda neozdravljive bolezni, kolikokrat je plačal za smrt svojih staršev.

Za mesto pa so bili pogrebi družabni dogodki.

Sicer pa, po desetih letih se je počasi privajal na običaje malega mesta, hote ali nehote se je prilagajal. Prilagajanje pa je bilo zanj nekaj najhujšega, biti nerazpoznavni del črede. Po treh knjigah in knjižici pravljič za otroke je bil še vedno član druge pisateljske lige. Nič ga ni motilo, pisal je veliko satire in humorja, ki ju je klical za pičkin dim, pisal je za radio, skeče za televizijo, celo besedila reklam. Seveda je cel kup pisarij objavljial pod psevdonimom, bolj je smrdel pičkin dim, bolje so ga plačevali. Ni ga motilo, to je bila pač cena neodvisnosti. Ga je pa pogrelo, ko je uredil znanki, popoldanski pisateljici tretje lige, pogodbo za roman. Pripeljala se je vsa nakičena in naličena, polna dragih kamnov in zlata, v ameriški limuzini, gospa z dvema hišama, dvolična, igrana, odcvetela gospa, ki mu je potem po telefonu težila, češ da cekina ni, da ne ve, kaj naj naredi, da bo poginila. Outsiderstvo mu je prijalo, ni bil član nobene skupine literatov, ni vedel za klane, ni se udeleževal lokalnih in drugih političnih iger in seans, ni se udeleževal literarnih večerov, rajanj, veselice. V bistvu je bil zamudnik, samo pisanje je res postalo del njegovega življenja.

Samo, ko je hotel narediti korak do ljudi, ko je hotel dobro, recimo, klošarju, šoli, neznancu, se mu je obvezno dogajalo, da je stopil v drek. Nikoli ni mogel pozabiti topline otroštva in mladosti, ta pravljični svet se mu je zdel popoln. Imel je srečno otroštvo. Samo, ko je hotel to preverjati, ni mogel.

Ko je nekoč natisnil knjižico pravljič, ki bi se vračale v ta srečni čas, ki ga je moral pozabiti zaradi bolečine, je storil eno največjih napak: postal je znan v mestu. Saj ne, da bi bil tak idealist, samo resnično je mislil, da bo knjižico, sončno in krasno, zlahka prodal. Ne ravno srečen se je odpravil po bližnjih šolah. Ta čudna rasa, imenovana pedagogi, ga je osupila. Saj je poznal knjižničarke, ki so knjige zaničevale in sovražile, samo te pedagoške kokoši, te so presegle vse. Šole s petsto, šeststo otroki so s težavo kupile izvod, dva. In potem je v razočaranju in pijanosti razdal cel kup knjig. Ujel se je v past, moč besede je v malem kraju neizmerna.

Postal je znan, del mesta.

V mestu so ga redko videli, da se zapija, raje se je dotolkel kje na vasi, a samo enkrat na štirinajst dni, največ dvakrat na mesec. Še se je spominjal groze delirija in kamnitih glav, ki so mu tlačile pepel v usta.

Vedel je, da če se vrne v norišnico drugič, se bo še kdaj. Mnogo stvari

je vedel, a vseeno je ponavljal napake. Zdaj se mu je zgodilo, da so ga na cesti ustavljali neznani ljudje in mu hoteli pripovedovati svojo zgodbo.

Zdaj je samo še čakal, da mu pozvonijo doma in ga pričnejo množično nadlegovati. Seveda se kaj takega ni zgodilo, ljudem se je zdel bolj kot zanimivost, skoraj vsem pa je bilo vseeno, kaj počne. So pa kdaj za njegovim hrptom kazali nanj, češ, to je naš pisatelj, malo strgan, umetnik pač.

Tako je nehoti in nevede postal del mesta.

II. SREČANJE

Samo, ko so prišli dnevi in tedni denarne suše, ko je bilo drobiža komaj za preživetje, je velikokrat sanjal, da se pojavi kdo, ne ravno bogati stric, kdo, ki naj bi bil njegov mecen, in pisanja pičkinega dima bi bilo s tem konec. Na resničnega strica pač ni mogel računati, zadnjih nekaj let se je totalno zapil, kot mnogo drugih pripadnikov tega žalostnega in izumirajočega plemena. Seveda je bilo urednikom kaj malo mar, kdaj nakažejo borne honorarje. Njim je bilo lepo, hodili so po nekaj ur na dan v službo, po nekaj dni na teden, po nekaj mesecev na leto, fino se jim je godilo, cenili so jih, jim lizali riti, ker v tej deželi je bilo pač tako, da je bil vsak tretji slikar in vsak drugi pesnik.

Pa saj, si je govoril, sem jaz morda boljši, nisem sivo povprečje, mar nisem isti ritoliznik, ki se pusti, da ga jebejo direktno v možgane.

Samo, ob kulturnem prazniku je vse pleme ploskalo, recitiralo in jokalo. Vsi vzhiceni so se spominjali svojih poetov, ki so mladi umirali v bedi, vsi srečni so šušljali, če je ta ali ona pesnica naredila samomor, kajti umetnik je tu moral trpeti, drugače sploh ni bil umetnik. Pisatelji in pesniki niso bili tu zato, da bi jih brali, dvakrat na leto so jih počastili, bili so bolj okras, zdaj, ko je imelo pleme lastno državo, zdaj so bili odveč. Ne da bi skakal do neba, samo ta dvojnost, zdaj jo je že čutil, zdaj, ko je postal del mesta, so se diskretno zanimali lokalni veljaki, če ne bi prodal svoje riti določeni stranki. Nikoli ni sanjal in verjel neki veliki nebeški vlogi poeta, pisatelja, muzika, slikarja, samo, ko je gledal te mlade kurčke od prava, od ekonomije, te bivše mladince, ki so kradli na drobno, pa vztrajno, ko je gledal te male gostince in drekobrbce, ki so oddajali med sezono vse sobe, sami pa živeli v kleti, se mu je obračalo. A največ zato, ker je bil resnično na tleh, ni bilo niti za račune, ti pa so prihajali natančno ob dnevu.

- Bo, bo, samo še malo potrpite, veste, zdaj so taki časi, prodaja ne gre, nihče več ne bere, ne samo literature, še pomembnejših zadev ne

berejo, še slovarji, kuharice ne gredo v promet, mi pa se moramo obnašati tržno, samo, veste, so založbe, ki tudi ne plačajo, toliko je tekstov, polno mizo imam pesniških zbirk, vendar mislim na vas, ne skrbite, bo do konca meseca gotovo, mu je lagal zviti urednik.

Vedel je, da se bo še načakal, kolikokrat je doživel, da so mu lagali v ksiht, samo, kaj naj bi storil?

In tako si je našel začasna dela, kar ni bila nobena katastrofa, bolelo je to, da je resnično garal, vsak dan, po dve, tri, več ur. Ti, ki so uspeli, so se mu kdaj pa kdaj posmehnil, češ, vrzi se v komercialo, napiši kaj, kar ljudje berejo.

Kakšen kurčev pocukran kič ljubavnega romana, kakšno prepisano kriminalko ali gasilski roman, daj, prodaj se, vsakdo se mora, so govorile oči faliranih študentk in gimnazijk, ki so delale na banki za lepe denarce.

- Kako, gre, gre? je vprašala knjižničarka, enako prepričana, da mora umetnik trpeti, da kaj da od sebe, zato, kaj bi njemu plačani računi za štrom, vodo, stanovanje, kaj bi njemu dobro kosilo, potovanje, saj živi za nekaj višjega, boljšega!

Tako je razpredal, ko je tretji dan zapored kuhal zelje in dodajal fižol iz konzerve.

Ni vedel več, kakšnega žanra naj se loti, povsod je imel svoje liste, delal je za otroke, upokojence, invalide, lokalce, za časopise, revije, pa je bilo cekina za plačo ene snažilke brez noge!

Bilo je celo, da se je pojavil lažni mecen, politkurček, ki je ob delo spravil na desetine delavcev, ki je skupaj s svojimi socialističnimi mladci prigrabil prve vsote, nato pa je stavil na napačne konje, ni bil dovolj pomemben, da bi mu mafijci zgoraj pomagali, no, še prej je vrgel trnek za nekaj tisoč mark, to se je prijelo rib, to jih je nategnil, pri polni zavesti, ob privoščljivem ploskanju črede.

Ni kaj stokat, si je rekel in udaril na vzvod štanice. In spet sta ven padli dve plastični roži. Pri vsaki je to za desetaka profita, mu je rekel mlad privatnik, ki od osnovne šole ni prebral druge knjige kot telefonski imenik. Zato pa je računal zelo dobro.

Nekoč se bo zgodilo, si je rekel, mora se, tudi mene poišče sreča, napišem tekst, da bodo dol padali. Pa je bil venomer boj za preživetje in nikoli ni imel leto dni časa, da bi se lotil romana.

In nato ga je srečal.

Nič kaj posebnega ni bil ta mož okoli petdesetih, če mu ne priznamo okusa in elegance pri oblačenju.

Nekoč, ko je pisatelj sedel v kavarni in tako brezplačno prebiral

časopise, je prisedel.

- Dober dan želim, mu je ponudil roko, jaz sem P., pred mesecem sem se vrnil iz tujine, rad bi se pogovoril z vami o zame zelo pomembni zadevi.

- Z mano, o čem pa? se je čudil.

- Veste, rad bi postal vaš mecen, mu je direktno ponudil.

Kar s stola bi ga skoraj vrglo.

Končno, si je rekel.

III. POGODBA

Gospod mecen, tako je začel klicati sivolasega moža v klasično krojeni obleki, je vzel iz notranjega žepa cigaro, jo počasi mehčal s prsti, odgriznil ustišče in jo prižgal.

- Sicer ne bi smel kaditi, zdravnik mi je prepovedal, kot pijačo, za ženske se tako že dolgo ne zanimam, je rekel in dvakrat globoko potegnil, brez inhaliranja.

- Ne vem, ali ste se obrnili na pravega, še vedno ni verjel ponudbi.

- Če mi dovolite, saj sem prej preveril nekaj informacij, bil sem v knjižnici in preletel, to vam povem po pravici, vse tri vaše umotvore, je počasi nadaljeval.

- In?

- Veste, z mano je tako, šest do deset mesecev življenja mi ostaja, otrok nimam, bližnjih sorodnikov tudi ne, pa na kupe denarja, naloženega v sosednji Italiji. Reciva tako, rad bi, da bi nekaj ostalo za menoj, neka sled, vi boste gotovo razumeli. Te zadnje tedne, ko sem bil po bolnišnicah, sem si naredil goro zapiskov, ni kaj prida, bolj smernic, veste, o svojem življenju, o otroštvu, svojih starših, o ljubeznih, sovraštvu, povzpetništvu, o svoji življenjski poti, če hočete, ja. Dodal sem še nekaj zanimivih opisov potovanj, svojega poslovnega uspeha, nekaj rodbinskih zapiskov in nekaj svojih razmišljanj. Torej, moja ponudba je takšna, vi bi to gradivo poskušali urediti, mu dati neki pečat, zaporedje, rep in glavo, neko vsebino, ne vem, v kakšni formi, jaz pa bi vam za opravljeno delo dal deset tisoč mark, pet takoj, pet potem. Kaj menite o moji ponudbi?

Osuplo ga je opazoval, kako daje na mizo zajeten fascikel.

- Ne morem se kar tako odločiti, tudi denarja ne morem sprejeti, čeprav ga krvavo potrebujem.

- Dobro, pa reciva tisoč mark are, toliko za razmislek. Seveda pa upam, da se bova srečevala in sproti dogovarjala.

- Načeloma sem za, samo res ne bi mogel vedeti, kako se bo zadeva,

celoten projekt posrečil.

- To je moj del rizika, vendar upam, da se pogovarjam s profesionalcem, se ni dal.

- Prav, je ponudil roko in mož mu je porinil fascikel namesto odprte dlani.

Nonšalantno je položil dva bankovca na mizo in poklical strežbo.

- Na to se pije, šampanjca! je zaklical.

Natakar je opletal okoli s kozarcema, ledom in posiljenimi nasmehi. Nazdravila sta dogovoru.

- Res se čudim, da ste našli mene, je zavzdihnil lokalni pisatelj in spravil oba bankovca v mali žep telovnika.

- Res, lahko bi izbral koga drugega, samo, vi ste prišlek v tem mestu, to je zame zelo pomembno, je dejal gospod mecen in počasi izpil penino do dna.

Ko je hotel naročiti drugič, mu pisatelj ni pustil.

- Čimprej bi rad prebral vse gradivo, je poskušal dajati profesionalni vtis.

- Prav, se vidimo, mladi mož, je rekel gospod mecen in naročal le zase.

Omotičen in pretresen se je pobral v svojo mansardo. A ni najprej razstavil popisanih listov, ne, dolgo je strmel v angela vremenarja na cerkvi.

Zakaj ravno jaz? se je vračala misel.

Nato je v blok napisal dva stolpca, pod jaz:

PISATELJ

DUH

SLED

RESNIČNOST

ČAS

POT

ČAROBNOST

CENA

PISATI O NAROČENI BIOGRAFIJI

In zadnje:

Se da vse kupiti?

Pod gospod mecen pa:

BOGASTVO

USPEH

OTROŠTVO? ODRAŠČANJE USPEH

ČAS IZTEKAJOČI

PREBRATI NEKAJ PODOBNIH TEKSTOV

MATERIJA

In zadnje:

Se da vse kupiti?!

Še enkrat je pregledal oba stolpca, poskušal je dodajati vzporednice, kot: kaj imam jaz in česa on nima, a končalo se je vedno: se da vse kupiti?!

Gradiva iz fascikla se ni dotaknil, bolj za slabo vest je iz knjižnice pritovoril nekaj biografij slavnih ljudi.

A tudi te je le preletel.

Po mesecu dni ga je čakalo pismo, češ da bi rad gospod mecen kakšno informacijo, če morda potrebuje dodatne materiale, ustna pojasnila, in na koncu: potrebujete še kaj predujma?

Vzel je nekaj na roko popisanih listov drugih osnutkov in se odpravil na drugo srečanje v kavarno.

IV. MOČ BESEDE

Nikoli ni verjel v moč besede, najmanj takrat, ko je obiral jabolka, breskve, grozdje, ko je za male denarje ždel v kakšnem skladišču ali ko je mešal malto za preživetje. Zdaj pa, naenkrat je oživel neko neopisljivo občutje, da ima on nekaj, česar drugi nimajo. Ni ga denarja, ki bi lahko gospodu mecenu sčaral knjigo.

Elegantni mož je znova naročil buteljko in si prižigal cigaro: Odkrito sem vam povedal, kako je z mano, tiskarno sem že plačal in povprašal bi, kako delo napreduje, je pričel pogovor.

- No, skelet imam, mu je lagal, moral sem prebrati nekaj vzorčnih knjig, saj nimam izkušenj, tudi zaporedje je, se je izmotaval.

- Samo da ste pričeli, tisti pasus iz mladosti, vodnjak, ko me je oče pretepel, vas je pritegnil?

- Seveda, to bo eden od osrednjih opisov prvega dela, je lagal naprej.

- Pa prvi posel z embalažo?

- Tudi to bo ena od osrednjih točk.

- Pa transakcija pred desetimi leti?

- Seveda!

- In, kot krona, odkup delnic in ponovna prodaja, ki me je naredila dokončno bogatega? se je veselil gospod mecen.

- Da, samo, veste, rabim čas in proste roke, tako sva se zmenila, mar ne? je prešel v protinapad.

- Seveda, samo veste, jaz časa nimam veliko, tu vam dam še štiri tisoč

mark, torej polovico, in prosim, če se karkoli zgodi, preostanek vas čaka, skupaj s potrdilom o vplačanem tiskarskem pologu za tisk knjige.

– Če se mi kaj pripeti, je poudaril in mu ponudil pogodbo.

Brez obotavljanja je podpisal in spravil bankovce v žep.

– Sicer pa, kako, upam, da se ukvarjate samo s tem projektom? ga je vprašal.

– Se razume, je vrgel novo laž.

Ravno tiste dni je naredil dolg osnutek za radijsko igro.

– Dobro, zaupam vam, je končal pogovor in zaman silil, da bi še kaj spila.

V mali mansardi je dolgo opazoval tisti nedotaknjeni fascikel. Nato je sedel za pisalni stroj in v treh dneh naredil igro v prvem šusu.

Naslov je bil: Tujec.

Z gospodom mecenom sta se srečala še nekajkrat, vsakič je s seboj nosil druge liste, vsakič je še bolj lagal, saj se ni njegovega projekta niti lotil. Bogataš mu je razlagal podrobnosti in on si je na listke beležil čisto druge zadeve, igral pa je vse bolje.

Nato je mecen čez pol leta zahteval prvo verzijo. Izmazal se je, da ima zadevo pri prijatelju, kopije pa da ni naredil. Tri dni po tistem zadnjem srečanju mu je trkal po vratih. Potuhnil se je in mu ni odprl.

Niti prebral ni listka, ki mu ga je pustil v poštnem nabiralniku. In potem je prišlo sporočilo, da je gospod mecen v bolnišnici, naj se nujno oglasi. Ko je stopal po bolnišničnih hodnikih, se je spomnil, da nima niti enega lista s seboj za kamuflažo.

Elegantni mož je postal siva, umirajoča maska.

– Torej ste le tu, iskal sem vas, ga je roteče nagovoril.

– Veste, garal sem pri končni verziji, resnično garal.

– Krasno, kje jo imate, da preberem?

– Zadeva je v tiskarni, par dni in krtačni odtisi za korekture bodo tu.

– Takoj mi jih prinesite, jaz sem od danes do jutri, je utrujeno končal pogovor.

Naslednji dan je prišel telegram: mecen je umrl.

V oporoki mu je zapustil točno pet tisoč mark in pismo, ki ga roti, da dano obljubo izpolni.

Še isti trenutek je vzel nedotaknjeni fascikel in ga vrgel v kanto za smeti. Mislil je, da je zanj opravljeno.

Prvič v življenju si je privoščil nočno življenje, plačano žensko in teden dni luksuznega hotela s strežbo. Ko se je vrnil, mu ni bilo žal polovice zapravljenega denarja.

Z lahkoto je sedel za mizo in se lotil zgodbe o desetih letih, ki jih je prebil v mestu.

Bilo je neke vrste maščevanje.

Z enim samim stavkom se ni dotaknil znanih, pomembnih, bogatih ljudi.

Z eno samo besedo ni omenil štorije z gospodom mecenom.

PAJKOVA ZNAMENJA POTRKAJO SAMA

Po nekaj mesecih se je življenje vrnilo v stare tirnice. Marke so skopnele in spet je bilo treba zagarati nad strojem.

Takrat je prispela ponudba iz tiskarne, češ da ima tam plačan tisk knjige, v imenu tega in tega.

Se da vse kupiti? je klujuvalo v njem, ko je sedel za pisalno mizo.

In potem, pajkova znamenja so sama skočila na belino, zapisalo se je:

MECEN